

สรุปบทบาทของกลุ่มพลังทางการเมืองในระบบการเมืองของไทย

ความคิดในการรวมกลุ่มกันเป็นพรรคการเมืองได้มีแล้วในสังคมไทย ตั้งแต่ตอนปลายของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช คือ เริ่มมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕-๖ และรัชกาลที่ ๗ ก่อนที่คณะราษฎรจะก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง หลังจากที่คณะราษฎรทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้วก็มีนักการเมืองหลายท่าน เริ่มจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นมาเท่าที่กฎหมายและผู้นำนโยบายทางการเมืองในแต่ละสมัยจะเปิดโอกาสให้ได้ แต่การเริ่มต้นของพรรคการเมืองเป็นไปด้วยความยากลำบาก อุปสรรคเหล่านี้มาจากนักการเมืองผู้มีอำนาจในสมัยเริ่มแรกแห่งยุคประชาธิปไตยซึ่งมักจะไม่ค่อยให้การสนับสนุนเท่าที่ควร เพราะนักการเมืองเหล่านี้ส่วนมากเข้ามาสู่ความมีอำนาจทางการเมืองโดยอาศัยฐานอำนาจจากแหล่งอื่น เช่น กลุ่มทหาร และใช้วิธีการปฏิวัติรัฐประหาร เป็นกลไกทางการเมือง ถึงแม้ว่าจะมีการเลือกตั้งทั้งการเลือกตั้งทางอ้อม^๑ และการเลือกตั้งโดยตรง ไม่ว่าจะมีการแบ่งเขตหรือรวมเขตทั้งโดยมีพระราชบัญญัติการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร บังคับและไม่บังคับให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องสังกัดพรรคการเมือง รวมแล้วทั้งสิ้น (ตั้งแต่ปี ๒๔๗๕ - ๒๕๑๙) ๑๐ ครั้ง แต่ปรากฏว่า พรรคการเมืองยังมีได้มีวิวัฒนาการจนเป็นสถาบันอันเข้มแข็งทางสังคม หรือมีบทบาททางการเมืองแต่อย่างใด บรรดาผู้นำทางการเมืองจึงวนเวียนเข้าหากันอยู่ในแวดวงของบุคคลเพียงไม่กี่คน

^๑ การเลือกตั้งครั้งแรกในประเทศไทย เมื่อ ๑๒ สิงหาคม ๒๔๗๕ เป็นการเลือกตั้งทางอ้อม ครั้งที่ ๒ ถึง ๑๐ เป็นการเลือกตั้งทั่วไปที่ประชาชนผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งได้ใช้สิทธิด้วยตนเอง.

ผู้นำทางการเมืองส่วนใหญ่จึงเป็นบุคคลเก่าแก่ และ/หรือเป็นผลิตผลสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองตั้งแต่ปี ๒๔๗๕ นักการเมืองหน้าใหม่หรือรุ่นใหม่ ๆ ปรากฏตัวขึ้นในวงการเมืองอย่างเบาบางและนาน ๆ ครั้ง ทำให้ความคิดใหม่ ๆ หรือวิธีการใด ๆ ที่จะนำประเทศชาติไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองเกิดขึ้นได้ยาก และไม่มีโอกาสจะแสดงถึงความมีประสิทธิภาพให้ปรากฏต่อสาธารณชน เพราะขาดโอกาสที่จะแสดงตน แสดงความคิดเห็น และแสดงความสามารถต่อประชาชน การที่กลุ่มทหารและระบบราชการยังผูกขาดการสร้างผู้นำอยู่เฉพาะภายในกลุ่มตนเช่นนี้ ทำให้สภาพทางการเมืองในอนาคตกาลแคลงผู้นำทางการเมืองที่มาจากกลุ่มอิทธิพล กลุ่มผลประโยชน์อื่น ๆ ในสังคม การพัฒนา การส่งเสริมการศึกษา เพื่อให้ประชาชนได้รับการศึกษาวิชาการสมัยใหม่จะค่อยๆ ค่อยๆ เมื่อคนรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาแผนใหม่ถูกคุกคามเข้าสู่ระบบราชการ ซึ่งตนเห็นว่าจะได้รับประโยชน์มากกว่าการเป็นสมาชิกของกลุ่มอิทธิพลอื่น ๆ ที่ได้อำนาจทางการเมืองตลอดมา

ระบบเศรษฐกิจและสังคมของไทยก็เป็นอุปสรรคต่อการสร้างผู้นำโดยพรรคการเมือง เพราะกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมีน้อย เนื่องจากไทยเป็นสังคมเกษตรกรรมขนาดใหญ่ ที่มีประชาชนประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมถึงจำนวน ร้อยละ ๘๕ ของประชาชนทั้งประเทศ ลักษณะของผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจึงคล้ายคลึงกัน (homogenous) จนเกือบจะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทำให้การแข่งขันกันทางการเมือง (political competition) เพื่อรักษากลุ่มผลประโยชน์ของกลุ่มตนมีน้อย^๑ โอกาสที่จะรวมกันเป็นกลุ่มอิทธิพล กลุ่มผลประโยชน์ จนวิวัฒนาการไปสู่การจัดตั้งพรรคการเมืองอันเป็นที่รวมของกลุ่มอิทธิพล กลุ่มผลประโยชน์จึงมีน้อยตามไปด้วย

^๑ จรูญ สุภาพ, "ปัญหาบางประการที่เกี่ยวเนื่องกับพรรคการเมือง," วารสารสังคมศาสตร์, ๖ (เมษายน ๒๕๑๒) : ๔๓.

นอกจากนี้ ลักษณะของสังคมไทยยังเชื่อถ้อยกย่องในตัวบุคคลที่มีคุณสมบัติของผู้นำบารมี^๑ ยอมรับฐานะของตนเองและยอมรับเชื่อฟังผู้ปกครองโดยไม่คัดค้านท้าทาย และโดยสภาพชีวิตความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพทำให้ไร้อารมณ์จัดตั้งแยกกันอยู่ ขาดระบบการรวมตัวที่ดี การยอมรับเชื่อฟังอย่างเต็มที่ การเกรงกลัวอำนาจนี้เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยที่สืบทอดกันมาเป็นเวลายาวนาน^๒

ความหมายของพรรคการเมืองตามหลักรัฐศาสตร์นั้น หมายถึง การรวมกลุ่มของคนจำนวนหนึ่งซึ่งมีอุดมการณ์คล้ายกัน มีความประสงค์จะเข้าไปบริหารประเทศชาติด้วยวิธีการที่กำหนดตามแนวอุดมการณ์ โดยมีการจัดองค์กรของพรรคที่แน่นอนในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง และมีผู้ให้การสนับสนุนมาจากประชาชนกลุ่มหนึ่ง จะเห็นได้ว่า พื้นฐานของการรวมกลุ่มคือการมีอุดมการณ์ร่วมกัน เช่น อนุรักษนิยม เสรีนิยม สังคมนิยม หรือคอมมิวนิสต์ และกลุ่มคนเหล่านี้จะต้องมีจำนวนมากพอสมควร ส่วนกลุ่มผลประโยชน์หมายถึงกลุ่มคนที่รวมตัวกันเนื่องจากมีผลประโยชน์คล้ายกันหรืออย่างเดียวกัน แต่การรวมตัวกันนี้เพียงแต่ต้องการผลักดันให้ฝ่ายบริหารหรือรัฐบาลดำเนินการตามที่กลุ่มตนต้องการ ไปต้องการที่จะเข้ามาบริหารชาติบ้านเมืองอย่างเช่นพรรคการเมือง ดังนั้น ถ้าหากพรรคการเมืองนั้นเป็นการรวมตัวกันของบุคคลที่มีอุดมการณ์เดียวกันอย่างชัดเจน และมีเป้าหมายที่ต้องการเข้ามาบริหารประเทศชาติอย่างจริงจัง ไม่ใช่เพียงต้องการเข้าเรียกร้องผลประโยชน์บางอย่างเท่านั้น พรรคการเมืองก็สามารถจัดตั้งตามหลักรัฐศาสตร์ได้ แต่พรรคการเมืองของไทยเป็นการรวมตัวกันของคนกลุ่มหนึ่งที่มีผลประโยชน์ตรงกัน เพื่อจะได้เข้ามาบริหารประเทศ

^๑ กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔), หน้า ๒๒-๒๔.

^๒ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ศึกษานักพัฒนาการเมืองของสังคมไทย (กรุงเทพฯ : นำอักษรการพิมพ์, ๒๕๑๕), หน้า ๔๔-๕๐.

หรือไม่ก็เพื่อต่อรองในผลประโยชน์บางอย่าง โดยการรวมตัวกันนี้ถือเอาผลประโยชน์เป็นหลัก ไม่ได้เน้นเรื่องอุดมการณ์มากนัก จึงทำให้ระบอบวินัยของพรรคหย่อนยาน ฝ่ายบริหารพรรคไม่สามารถควบคุมสมาชิกพรรคได้^๑ ลักษณะการรวมตัวของพรรคและพฤติกรรมทางการเมือง เช่นนี้ทำให้สถาบันรัฐสภาและสถาบันทางการเมืองอื่น ๆ อ่อนแอไม่สามารถต้านอำนาจของฝ่ายบริหารได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อมีการต่อรองแก่งแย่งกันเกี่ยวกับผลประโยชน์ก็ทำให้บรรยากาศทางการเมืองสับสนวุ่นวาย จึงเป็นสาเหตุให้กลุ่มพลังทางการเมืองที่มีฐานอำนาจทางการเมืองมั่นคงกว่า คือ กลุ่มทหารไม่สามารถอดทนต่อความขัดแย้งดังกล่าวได้ จึงจำต้องเข้าแทรกแซงในทางการเมือง

การเข้าสู่อำนาจทางการเมืองของทหารนอกจากจะมีปัจจัยเอื้ออำนวยในแง่โครงสร้างภายในขององค์การทหารเองแล้ว สภาพสังคมไทยยังเปิดโอกาสให้กลุ่มทหารเข้ามาแทรกแซงได้อย่างง่ายดายอีกด้วย เพราะสภาพทางการเมืองของประเทศไทยขาดสถาบันทางการเมืองอื่น ๆ ประกอบกับวัฒนธรรมทางการเมืองของชนชาวไทยเน้นหนักไปทางอำนาจนิยม ซึ่งวัฒนธรรมเช่นนี้เข้ากับอุดมการณ์ทางการเมืองของทหารอยู่แล้ว จึงมีผลให้ระบบทหารสามารถปกครองประเทศได้นานเกือบ ๘๐ ปีนับแต่ปี ๒๔๗๕ เป็นต้นมา ถึงแม้จะมีนักการเมืองฝ่ายพลเรือนแล้วอยู่บ้าง แต่ระยะเวลาสั้นมาก^๒ ในขณะที่เดียวกัน การเข้าแทรกแซงทางการเมืองของกลุ่มทหารก็ทำให้กลุ่มพลังทางการเมืองอื่น ๆ ของประชาชนไม่สามารถพัฒนาให้เป็นสถาบันทางการเมืองของประชาชนเพื่อเข้ามามีบทบาททางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตย

^๑ "พรรคการเมืองไทยอยู่นอกเหนือกฎหมายใด ๆ," สุภาพบุรุษประชาธิปไตย, ๑๒(กันยายน, ๒๕๒๔) : ๑๒-๑๘.

^๒ ชาญวุฒิ วัชรพุกก์, "การแทรกแซงทางการเมืองของทหารไทย," ทัศนะทางการเมือง, โรงพิมพ์พิสิเณศ, ๒๕๑๘, หน้า ๓๒-๕๑ อ้างถึงใน สุซุม นวลสกุล และคณะ "การเมืองและการปกครองไทย (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๓), หน้า ๑๒๔.

ตัดเทียบกับกลุ่มทหารใต้ ผลที่ออกมาเป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองก็คือกลุ่มทหารซึ่งมีฐานอำนาจทางการเมืองเข้มแข็ง มีความเจริญเหนือกว่าในด้านการจัดองค์การ และมีอายุยาวนานในการพัฒนาเป็นสถาบันโดยต่อเนื่องสามารถสร้างผู้นำทางการเมืองได้ดีกว่าพรรคการเมือง

อย่างไรก็ตาม การแทรกแซงทางการเมืองของทหารนั้นไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ คือ เป็นปรากฏการณ์ธรรมดาที่ต้องเกิดขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกระบวนการพยายามพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย (modernization) ซึ่งบทบาทของทหารในทางการเมืองของประเทศด้อยพัฒนาจะต้องมีอยู่เสมอ ทั้งนี้ รวมถึงในกรณีของประเทศไทยด้วย เพราะขาดสถาบันทางการเมืองอื่น ๆ คอยรับช่วงถืออำนาจแทน การแทรกแซงของทหารในทางการเมืองของประเทศเป็นทางเลือกทางหนึ่งในยามที่ระบอบประชาธิปไตยต้องประสบความล้มเหลว^๑

เป็นเรื่องที่น่าวิตกอย่างยิ่งถ้าจะมองถึงพรรคการเมืองในประเทศไทยเมื่อเทียบกับ การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย ซึ่งใช้ระบบรัฐสภาเป็นกลไกสำคัญในการบริหารบ้านเมืองมาเกือบ ๕๐ ปีแล้ว แต่ปรากฏว่าพรรคการเมืองไทยไม่ได้พัฒนาไปกว่าเมื่อ ๔๐-๕๐ ปีก่อนเลย หรืออาจเป็นเพราะว่าระบบรัฐสภาเองก็ไม่พัฒนาไปกว่าเมื่อ ๕๐ ปีก่อนเช่นกัน จึงทำให้พรรคการเมืองในประเทศไทยไม่อาจเอาทฤษฎีหรือหลักการจากที่ใดมาวัดได้ ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเสียดายอย่างยิ่งว่า ถ้าหากพรรคการเมืองมีการจัดตั้งที่เข้มแข็ง มีโครงสร้างที่มั่นคงแล้วก็เชื่อว่า ระบบรัฐสภาของไทยจะมั่นคงไปด้วยเช่นกัน^๒

^๑ Edward Shiles, "The Military in the Political Development of the New States", in J.J. Johnson, ed., The Role of the Military in Underdeveloped Countries (New Jersey : Princeton University Press, 1962).

^๒ สัมภาษณ์ คำรง ลัทธพิพัฒน์, เจริญ คันธวงศ์ และ ชุนทอง ภูนิวาเกื้อน, อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสมัยก่อนการปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ๒๕๑๘, ๒๖ ตุลาคม ๒๕๒๐.

อนึ่ง ถ้าหากจะคำนึงถึงทฤษฎี หลักการ หรือกฎเกณฑ์ทั่วไปทางวิชาการ ซึ่งจะนำมาวิเคราะห์ระบบการเมืองของประเทศไทยแล้วก็ควรพิจารณาข้อคิดเห็นของ Rousseau ที่ว่า "การปกครองแบบหนึ่งย่อมจะไม่เหมาะกับทุกประเทศ ซึ่งควรจะตั้งสังเกตให้ถึงความแตกต่างระหว่างกฎเกณฑ์ทั่วไปกับมูลเหตุเฉพาะ เพราะมูลเหตุเฉพาะก็อาจจะทำให้ผลเปลี่ยนแปลงไปได้... แต่ทว่า บางครั้งข้อยกเว้นหรือมูลเหตุเฉพาะนั้นเองกลับทำให้กฎเกณฑ์มีความมั่นคง โดยประการที่ว่ามันจะก่อให้เกิดการปฏิบัติขึ้นไม่ช้าก็เร็ว แต่เมื่อการปฏิบัติผ่านไปแล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างก็จะกลับเข้าสู่สภาพปรกติตามธรรมชาติ"

ความล้มเหลวในการสร้างผู้นำทางการเมืองโดยพรรคการเมืองนั้น พอสรุปประเด็นได้ดังนี้

ก. ผู้นำทางการเมืองที่มาจากกลุ่มทหารและข้าราชการ ไม่มีศรัทธาต่อระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยและไม่เห็นความสำคัญของพรรคการเมืองว่าจะเป็นองค์การที่สามารถระดมสรรพกำลังทางการเมืองของประชาชน ต้องการผูกขาดความเป็นผู้นำทางการเมืองไว้เฉพาะภายในกลุ่มของตนเท่านั้น ไม่เห็นความจำเป็นในการแสวงหาความสนับสนุนจากประชาชน ก็มักประชาชนออกจากระบบการเมือง จะเห็นได้จากการที่กลุ่มอิทธิพลเหล่านี้ไม่ยอมเปิดโอกาสให้ระบบพรรคการเมืองแสดงบทบาททางการเมืองปกครองและบริหารประเทศตามวิถีทางของระบบประชาธิปไตย โดยทำการปฏิวัติรัฐประหาร โค่นล้มรัฐบาลที่มาจาก การเลือกตั้ง แล้วจัดตั้งรัฐบาลจากบุคคลภายในกลุ่มของตนเข้าแทนที่ สถาบันทางการเมืองที่พวกตนสร้างขึ้น เช่น ธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน สภานิติบัญญัติฯ จึงมาจากความต้องการของกลุ่มตนโดยวิธีการแต่งตั้งตัวบุคคลแทนการเลือกตั้งโดยประชาชน สถาบันเหล่านี้จึงมีบทบาทในการสนับสนุนอำนาจของคณะปฏิวัติแต่เพียงอย่างเดียว ถึงแม้ว่าจะมีการประชุมอภิปรายเกี่ยวกับประเด็นปัญหาที่สำคัญอยู่บ้างแต่ผลสุดท้ายก็ลงมติสนับสนุนรัฐบาลในที่สุด ฉะนั้น

จิ่ง จ้ากส์ รุสโซ, สัญญาประชาคม จีนคา จีนตมเสรี (แปล เรียบเรียง)
(กรุงเทพฯ : ศูนย์กลางนิเวศน์ศึกษาแห่งประเทศไทย, ๒๕๑๓), หน้า ๑๓๐-๑๓๕.

พรรคการเมืองและผู้นำทางการเมืองที่มาจากการเลือกตั้งจะเกิดขึ้นได้หรือไม่จึงขึ้นอยู่กับ
การยินยอมของผู้นำทางการเมือง จากกลุ่มอิทธิพลว่าจะเคารพเงื่อนไขในกฎเกณฑ์ของสถาบันรัฐ
ธรรมนูญอันเป็นกฎหมายแม่บทที่กำหนดบทบาทและหน้าที่ของสถาบันต่าง ๆ ทางการเมือง
มากน้อยเพียงไร

อิทธิพลของผู้นำทางการเมือง จากกลุ่มอิทธิพลที่มีฐานอำนาจทางการเมืองอัน
เข้มแข็งจึงมีอยู่เหนือความอยู่รอดของระบบพรรคการเมือง

๒. ลักษณะของพระราชบัญญัติการเลือกตั้ง และพระราชบัญญัติพรรคการเมือง
มีอิทธิพลต่อพรรคการเมืองเป็นอย่างมาก การที่พระราชบัญญัติพรรคการเมืองหลายฉบับไม่มี
บทบัญญัติให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องสมัครในนามของพรรคการเมืองพรรคใดพรรคหนึ่งแต่เพียง
พรรคเดียว ทำให้มีผู้สมัครโดยไม่สังกัดพรรคการเมืองเป็นจำนวนมาก เมื่อผู้สมัครเหล่านี้
ได้รับเลือกเป็นผู้แทนราษฎรแล้ว ก็มีได้มีบทบาทในการเป็นผู้นำทางการเมืองแต่อย่างใด
แต่จะกลับไปเข้าตัวกับฝ่ายรัฐบาลโดยการต่อรองเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว ผู้แทนราษฎร
ชนิดนี้สร้างความเสื่อมเสียมาสู่สถาบันรัฐสภาทำให้เกิด spoils system การแย่งแย่งกัน
ในตำแหน่งหน้าที่และเป็นอุปถัมภ์ค้ำชูพวกชนิกละ ความนิยมต่อคุณภาพความดีถูกละเลย และ
ผู้คนที่มาส่งสมกับฝ่ายรัฐบาลและผู้สนับสนุนรัฐบาล การบริหารงานในสภาเช่นนี้ย่อมมีแต่
ความทรุกโถม ซาปประสิทธิภาพและเกิดความไม่พึงพอใจทั่วไป

นอกจากนี้ การที่พระราชบัญญัติเลือกตั้ง มิได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการย้ายสังกัดพรรค
ไว้ด้วยว่า ถ้าสมาชิกพรรคการเมืองพรรคใดย้ายสังกัดพรรคการเมืองแล้วจะเกิดผลสะท้อน
อย่างไรทำให้สมาชิกไม่เห็นความสำคัญของพรรคการเมือง พรรคการเมืองเองก็ไม่มีอิทธิพล
ที่จะควบคุมสมาชิก แม้ว่าจะมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการย้ายพรรคการเมืองภายหลังปี ๒๕๑๗ แต่ผู้แทน
ราษฎรที่ย้ายสังกัดพรรคก็สามารถเข้าสังกัดในพรรคการเมืองอื่นได้ หรือแม้แต่จะตั้งพรรคการเมือง
ของตนก็ทำได้ง่ายและรวดเร็ว เนื่องจากพระราชบัญญัติพรรคการเมืองได้กำหนดจำนวนสมาชิก
ที่สนับสนุนการจัดตั้งพรรคการเมืองไว้น้อยเกินไป เช่น พระราชบัญญัติพรรคการเมือง ๒๕๑๘

และ ๒๕๑๑ กำหนดจำนวนสมาชิกพรรคในระยะเริ่มแรกไว้เพียง ๕๐๐ คน^๑ พระราชบัญญัติพรรคการเมือง ๒๕๑๗ ก็กำหนดไว้เพียง ๑,๐๐๐ คน^๒

เมื่อพรรคการเมืองไม่มีอิทธิพลถึงคู่สมาชิกไว้ได้ จึงทำให้นักการเมืองมีความเชื่อมั่นในคุณสมบัติส่วนตัวตนอยู่เสมอว่าถึงอย่างไรก็ได้รับเลือกเป็นผู้แทนราษฎร ไม่ว่าจะสมัครรับเลือกตั้งในนามของพรรคใด หรือจะย้ายสังกัดพรรค หรือจะตั้งพรรคการเมืองขึ้นใหม่ ก็ทำได้โดยสะดวก ลักษณะเช่นนี้ทำให้พรรคการเมืองเกิดขึ้นมากมายและนโยบายส่วนใหญ่ก็คล้ายคลึงกัน^๓ ทำให้รัฐบาลที่จัดตั้งขึ้นอันเป็นผลมาจากการเลือกตั้งเป็นรูปแบบของรัฐบาลผสมซึ่งขาดเสถียรภาพและประสิทธิภาพในการบริหาร

ค. ลักษณะเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของไทยไม่ส่งเสริมให้มีการ เชื่อถือ ในหลักการมากกว่าตัวบุคคลจึงไม่เอื้ออำนวยต่อการรวมตัวกันเป็นพรรคการเมือง เนื่องจากสังคมไทยยึดถือหลักความสัมพันธ์ทางสายโลหิตอย่างแน่นแฟ้น ทำให้เกิดระบบอาวุโสภายในครอบครัวที่ผู้น้อยต้องให้ความเคารพและเกรงใจผู้มีอาวุโสมากกว่าตน ทำให้มีนิสัยไม่กล้าแสดงความคิดเห็นและไม่มีความคิดเห็นเป็นของตนเอง เมื่อนิสัยเช่นนี้ติดตัวมาแต่วัยเด็ก และสั่งสอนสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน ดังคำพังเพยที่ว่า "เกินตามผู้ใหญ่หมาไม่กัด" หรือ "ผู้ใหญ่อาบนํ้าร้อนมาก่อน"^๔ ทำให้ประชาชนในชาติมีนิสัยคล้ายคลึงกันเป็นส่วนใหญ่ เพราะได้รับการอบรมมาในแนวทางเดียวกันซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการรวมตัวกันเป็นพรรคการเมือง เพราะเมื่อประชาชนจำเป็นต้องแสดงความคิดเห็น ความต้องการในการปกครองประเทศ

^๑ มาตรา ๓ พระราชบัญญัติพรรคการเมือง ๒๔๕๕ ; มาตรา ๗ พระราชบัญญัติพรรคการเมือง ๒๕๑๑.

^๒ มาตรา ๗ พระราชบัญญัติพรรคการเมือง ๒๕๑๗.

^๓ กุศารางที่ ๑ บทที่ ๓.

กัวยการเลือกผู้แทนราษฎรจากพรรคการเมือง จึงไม่สามารถตัดสินใจได้เองว่าจะเลือกพรรคใด มักต้องอาศัยคำแนะนำของญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ข้าราชการ หรือแม้แต่ "หัวคะแนน" ของนักการเมือง ดังนั้น การใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งของคนไทย จึงไม่ให้ความสำคัญแก่พรรคการเมืองมากนัก แต่จะสนใจคุณสมบัติส่วนตัวมากกว่านโยบายของพรรคการเมือง

คนไทยส่วนใหญ่มีฐานะยากจนมีชีวิตประจำวันที่ต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อปากท้องของตนเองและครอบครัว การประกอบอาชีพที่ต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ ทำให้ได้ผลผลิตไม่แน่นอนส่วนมากแล้วมีหนี้สินมากมาย^๑ จึงไม่มีเวลาสนใจและขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการเมืองการปกครอง^๒ นอกจากนี้แล้วประชาชนยังได้รับการศึกษาน้อย โดยทั่วไปการศึกษาขึ้นอยู่กับฐานะ^๓ เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงตกเป็นเครื่องมือของนักการเมืองทุกฝ่ายได้ง่าย ๆ

^๑ ไชยงค์ ฐฐาติ, วารสารธนาคารกรุงเทพ (พฤศจิกายน ๒๕๑๗) : ๘๘๓ "เมื่อปี ๒๕๑๖ บรรดาชาวนาเกษกรต่าง ๆ จำนวน ๔ ล้านครอบครัว (ประมาณ ๒๘ ล้านคน) มีหนี้สินโดยเฉลี่ยครอบครัวละ ๘,๐๐๐ บาท รวมหนี้สินทั่วประเทศที่มีตัวเลขเป็นทางการ ๑๖,๐๐๐ ล้านบาท

^๒ คณะอาจารย์ผู้ทำการวิจัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ลักษณะบางประการของสภาพสังคมไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย (กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๑๕), หน้า ๓๐-๔๒. "ในปี ๒๕๑๕ ปรากฏว่าผู้ที่ไม่มีความหมายของประชาธิปไตยมีถึง ๘๕.๘๘% ไม่รู้ว่าเมืองไทยมีระบบการปกครองแบบใด ๓๓.๓๘% ไม่รู้รัฐธรรมนูญคืออะไร ๕๖.๓๑%".

^๓ สุวิทย์ ยี่งวรพันธ์, พัฒนาชนบทในประเทศไทย (กรุงเทพฯ : อักษรสาส์น, ๒๕๑๒). หน้า ๑๕. "๕% จบการศึกษาระดับอุดมศึกษา, ๑๕% จบ ป.๓-ม.ศ.๓ และ ม.ศ.๕, ๕๐% จบ ป.๔ รวมคนที่อ่านออกเขียนได้ ๖๗.๓๐% รวมคนที่อ่านเขียนไม่ได้ ๓๐-๓๕% ; สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สถิติคนไม่รู้หนังสือในประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๑๓, หน้า ๑. "การสำรวจเมื่อปี ๒๕๑๓ ปรากฏว่าเกิน ๕๐% จบ ป.๔ อ่านเขียนไม่ได้ ๑๘.๒%".

ด้วยการบิดเบือนความจริง และความเท็จ เราถวามณ์ต่าง ๆ ทำให้ปราศจากความคิดเห็น
โดยเหตุผล เป็นชัยชนะของ demagogue และ herd psychology และ
ความล้มเหลวของประชาธิปไตย °

๓. นักการเมืองพลเรือนไม่เห็นความสำคัญในการใช้พรรคการเมือง เป็นสถาบัน
ผ่านเข้าสู่วิถีทางการเมือง การตั้งพรรคการเมืองไม่ได้เป็นไปตามแบบของการรวมกลุ่ม
จากบุคคลต่าง ๆ ที่มีผลประโยชน์ มีความคิดเห็นทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง
ที่คล้ายคลึงกัน และได้ตั้งพรรคการเมืองเพื่อรักษามลประโยชน์ และดำเนินการให้บรรลุผล
อย่างมีอุดมการณ์ร่วมกัน ดังได้กล่าวมาแล้วว่าหลักการของพรรคการเมืองในประเทศไทย
ต่างกับหลักการของพรรคการเมืองในประเทศประชาธิปไตยฝ่ายตะวันตก ทำให้พรรคการเมือง
ของไทยขาดความมั่นคง การปฏิวัติรัฐประหารเป็นปรากฏการณ์ที่ทำลายพรรคการเมืองโดยตรง
เพราะจะถูกล้มเลิกแล้วตั้งขึ้นใหม่ (เมื่อผู้นำทางการเมืองของฝ่ายปฏิวัติให้ความเห็นชอบ)
เหตุการณ์ดังกล่าววนเวียนอยู่เช่นนี้จึงไม่สามารถวิวัฒนาการให้เป็นสถาบันทางการเมืองที่มั่นคง
มีประสิทธิภาพ ความล้มเหลวของรัฐบาลผสมที่ฝ่ายทหารอ้างความชอบธรรมในการยึดอำนาจ
โค่นล้มรัฐบาลและสถาบันต่าง ๆ ทางการเมืองนั้น คณะผู้กระทำการ นอกเหนือรัฐธรรมนูญ
ทุกรูปแบบมักจะโยนความคิดให้พรรคการเมืองอยู่เสมอ ทำให้พรรคการเมืองไม่มีโอกาส
พิสูจน์ความสามารถ ทั้งยังก่อให้เกิดความเสื่อมศรัทธาแก่ประชาชนอีกด้วย

การดำเนินงานของพรรคการเมืองเท่าที่นำมาซึ่งยังไม่เข้าถึงประชาชน ขาดกิจกรรม
ของพรรคในระดับท้องถิ่น ส่วนมากจะให้ความสำคัญแก่สมาชิกภายในสภาผู้แทนราษฎรมากกว่า
สมาชิกภายนอก ส่วนมากของผู้แทนราษฎร จะอยู่แค่ในกรุงเทพฯ ไม่ค่อยสนใจประชาชนในเขต
เลือกตั้งของตน นอกจากนี้นักการเมืองบางคนเป็นผู้มีส่วนทำลายระบบพรรคการเมือง ได้แก่
การแสวงหาคำแทนหน้าที่ ผลประโยชน์ อิทธิพลและอิทธิทธิต่าง ๆ จะหาคนที่มีความ
เล่นการเมืองเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่ได้ยากยิ่ง โอกาสที่จะสร้างผู้นำทาง
การเมืองโดยผ่านระบบพรรคการเมืองจึงถูกปิดกั้น เพราะกลุ่มทหารซึ่งไม่สามารถอดทน

ต่อความแตกต่างในความคิดเห็น แต่กลับมองไปว่าเป็นอันตรายและกระทบกระเทือนต่อ
 ความอยู่รอดและความมั่นคงของชาติ ซึ่งเป็นความมุ่งหมายทางทหารที่พวกเขาจะไม่ยอมให้
 เกิดเหตุการณ์เช่นนี้เป็นอันขาด จึงฉวยโอกาสอ้างความชอบธรรมเพื่อทำการปฏิบัติทำลายล้าง
 สถาบันทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยที่มีอยู่แต่เดิมเสียทั้งสิ้น

จ. พรรคการเมืองมีอิทธิพลต่อความมั่นคงและเสถียรภาพของรัฐบาลเป็นอย่างดี
 แต่เมื่อพรรคการเมืองไม่อาจทำหน้าที่ทางการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะขาดการ
 สนับสนุนจากกลุ่มผลประโยชน์กลุ่มอิทธิพลต่าง ๆ และไม่พยายามแสวงหาการสนับสนุนจาก
 ประชาชนโดยทั่วไป ประกอบกับพระราชบัญญัติพรรคการเมืองให้โอกาสจัดตั้งพรรคการเมือง
 ได้ง่ายเกินไปทำให้เกิดระบบหลายพรรคซึ่งไม่มีพรรคใดเป็นรัฐบาลแต่เพียงพรรคเดียว
 เมื่อพรรคการเมืองต่าง ๆ ในรัฐสภาจ้องตจ้องและมีผลประโยชน์ต่างตอบแทนกัน เพื่อ
 แลกกับความอยู่รอดของรัฐบาล ทำให้ไม่มีเวลาพอที่จะให้ความสนใจต่อประชาชนทั่วไป
 ซึ่งเป็น input of system ประชาชนเองก็ไม่สนใจพรรคการเมือง เพราะโดย
 รูปแบบของรัฐบาลผสมนั้นไม่สามารถแยกได้ว่าพรรคใดเป็นผู้รับผิดชอบต่อความสำเร็จหรือ
 ความล้มเหลวในการบริหารประเทศ หน้าที่ประการหนึ่งของพรรคการเมืองคือเป็นสถาบัน
 คั่นกลาง (intermediate group) ในการรับและกลั่นกรองข้อเรียกร้องและความ
 ต้องการของประชาชน แต่เมื่อพรรคการเมืองละเลยหน้าที่อันสำคัญนี้จึงทำให้ปัญหาต่าง ๆ
 เข้าสู่รัฐบาลโดยตรง โดยไม่มีการผ่านสถาบันคั่นกลางเสียก่อน สภาพเช่นนี้เป็นอันตราย
 ต่อประสิทธิภาพของระบบการเมือง นอกจากนี้ถ้าหากการเรียกร้องมีมากเพราะการตื่นตัว
 ทางการเมืองของประชาชนมีมากขึ้น ในขณะที่ขาดสถาบันซึ่งทำหน้าที่จัดระเบียบการมีส่วน
 ร่วมหรือการเรียกร้องก็อาจนำไปสู่ความเสื่อมทรามทางการเมือง และเป็นเงื่อนไขอันอาจ
 ความชอบธรรมในการปฏิบัติเพื่อทำการปกครองด้วยระบบทหารซึ่งการปกครองในระบบดังกล่าวนี้
 ทำให้ขาดการพัฒนาผู้นำทางการเมืองที่เป็นพลเรือน

๓. พรรคการเมืองระยะแรกเกิดจากการรวมตัวกันของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากความจำเป็นในการปฏิบัติหน้าที่ทางการเมืองในสภาผู้แทนราษฎร เพื่อสนับสนุนผู้นำทางการเมือง ดังนั้น พรรคการเมืองจึงเป็นที่รู้จักกัน แต่เฉพาะในหมู่สมาชิกของพรรคเป็นส่วนใหญ่ ประชาชนทั่วไปไม่มีความเข้าใจเกี่ยวกับพรรคการเมืองเพียงเล็กน้อยเท่านั้น แม้ในระยะต่อมาจนถึงปัจจุบันนี้ ลักษณะการรวมตัวกันเป็นพรรคการเมืองก็ยังมิได้เปลี่ยนแนวทางไปจากเดิมมากนัก คือ การจัดตั้งพรรคการเมืองมิได้เป็นความริเริ่มจากประชาชน เป็นพรรคที่ยึดตัวบุคคลเป็นหลัก มิได้ทำหน้าที่เชื่อมโยงความต้องการของประชาชนกับผู้มีอำนาจตัดสินใจทางการเมือง

๔. พรรคการเมืองไทยส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นที่รวมของกลุ่มบุคคลที่มีแนวความคิดทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมคล้ายคลึงกันตามแบบอย่างในอารยะประเทศ การรวมกันเป็นพรรคการเมืองเป็นเรื่องของการรวมกันด้วยเหตุผลทางผลประโยชน์มากกว่าทางอุดมการณ์ การจัดตั้งพรรคการเมืองไทยส่วนใหญ่จึงเป็นการจัดตั้งตามทฤษฎีการจัดองค์การ คือ มีผู้นำเป็นศูนย์กลาง และเปิดรับสมาชิกเพื่อเข้ามาสนับสนุนบารมีของผู้นำ

๕. พรรคการเมืองไทยขาดการสนับสนุนจากประชาชนส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นฐานของอำนาจทางการเมือง ทำให้พรรคการเมืองขาดความมั่นคง จึงแตกแยกหรือล้มเลิกได้ง่ายอันน่าจะมาจากสาเหตุดังนี้

๑. พรรคการเมืองขาดฐานรองรับจากประชาชน การจัดโครงสร้างพรรคเน้นเฉพาะในเมืองหลวง มีพรรคการเมืองน้อยพรรคที่มีสาขาแผ่ขยายอยู่ในภูมิภาค

๒. หน้าที่สำคัญของพรรคการเมืองไทยคือการสนับสนุนอำนาจหรืออิทธิพลทางการเมืองของบุคคลหรือคณะบุคคล สำหรับสมาชิกพรรคนั้นส่วนมากก็หวังที่จะได้พรรคทำหน้าที่สนับสนุนตนในการเลือกตั้ง โดยหวังบารมีของหัวหน้าพรรคเป็นสิ่งสนับสนุนรั้งอำนาจทางการเมืองของตน หรือไม่ก็มุ่งให้พรรคสนับสนุนเรื่องเงินค่าใช้จ่ายในการเลือกตั้งเท่านั้น

๖. พรรคการเมืองของไทยแต่ละพรรคหย่อนในเรื่องระเบียบวินัยควบคุมสมาชิกพรรค ควบคุมเสียงของพรรคในสภาบางครั้งมีปัญหาพอสมควร มติของพรรค

ในบางครั้งอาจได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ในทำนองตรงกันข้ามจากสมาชิกของพรรคเอง สมาชิกพรรคแต่ละคนมักจะวางตนเป็นอิสระ ชาคความรับผิดชอบร่วมกันในพรรค แม้ในที่ประชุมสภาบางครั้งสมาชิกพรรครัฐบาลก็อาจอภิปรายโจมตีรัฐบาล หรือสมาชิกพรรคฝ่ายค้านก็อาจลงมติแตกต่างกันเอง ซึ่งเป็นเรื่องที่ปรากฏแก่สาธารณชนอยู่เสมอ

๙. นโยบายหรืออุดมการณ์ของพรรคการเมืองไทยส่วนใหญ่มักจัดทำเพียงเพื่อจูงใจประชาชนหรือเพราะความจำเป็นในการยื่นขอจดทะเบียนมากกว่า เพราะในทางปฏิบัติแต่ละพรรคมิได้ยึดถืออุดมการณ์ เป็นเรื่องสำคัญเพราะการรวมตัวของนักการเมืองขึ้นมาเป็นพรรคการเมืองนั้นเป็นการรวมตัวกันทางปฏิบัติมากกว่าอุดมการณ์ ทำให้การเปลี่ยนพรรคหรือย้ายพรรคทำได้ง่าย การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งมิได้เน้นหนักไปในการแถลงนโยบาย แต่กลับเป็นการโจมตีคำพินิจการบริหารของฝ่ายรัฐบาล ส่วนผู้สมัครรับเลือกตั้งฝ่ายรัฐบาลก็ต้องเป็นผู้แถลงแก้ข้อโจมตีฝ่ายตรงข้ามกลับไป หรือแม้แต่โจมตีกันเกี่ยวกับเรื่องส่วนตัวของทั้งสองฝ่าย เหล่านี้เป็นสาเหตุให้พรรคการเมืองขาดเสถียรภาพ

๑๐. ประชาชนขาดความสำนึกทางการเมือง เพราะเคยชินกับการปฏิบัติตามคำสั่งที่มาจากเบื้องบน ข้อพิเคิณเคยมิได้เรียกร้องสิทธิทางการเมืองใด ๆ การเลือกตั้งแต่ละครั้งมีผู้ไปใช้สิทธิในอัตราต่ำ พรรคการเมืองจึงความสำคัญของประชาชนน้อยกว่าสมัครพรรคพวก การดำเนินกิจการพรรคจึงมักจะเป็นไปในทางละเลยการรับฟังเสียงของประชาชน และประชาชนถ้าจะไปใช้สิทธิเลือกตั้งก็จะคำนึงถึงชื่อเสียงและคุณสมบัติส่วนตัวของผู้สมัครมากกว่า คือ เลือกบุคคลมากกว่าเลือกพรรค ประชาชนกับกลุ่มผลประโยชน์และพรรคการเมืองจึงต่างก็มีความสัมพันธ์ห่างเหินกันมาก แทบจะไม่ต้องการ ความสนับสนุนซึ่งกันและกันเลย

๑๑. พรรคการเมืองไทยไม่ได้ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชนโดยสมบูรณ์ เพราะแต่ละพรรคมักเป็นที่รวมของนักการเมืองที่มุ่งจะสนับสนุนบุคคลหรือจะใช้พรรคเป็นเครื่องมือต่อรองผลประโยชน์ทั้งในและนอกสภา แต่ละพรรคมิได้คำนึงถึงความต้องการที่แท้จริงของประชาชนส่วนใหญ่ไปกว่าผลประโยชน์ของพรรคหรือบุคคลที่พรรคสนับสนุน นโยบายที่แถลงไว้ต่อประชาชนจึงเป็นเรื่องเลื่อนลอยเพียงเพื่อหวังผลในชัยชนะเท่านั้น

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการวิจัยในชั้นต่อไป

การที่จะหวังให้พรรคการเมืองสร้างผู้นำทางการเมือง เพื่อทำการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยต่อไปนั้น จำเป็นต้องส่งเสริมและสนับสนุนพรรคการเมืองให้ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชน มีมาตรการระยะยาวที่จะสร้างพรรคการเมือง ดังนี้

๓. แก้ไขทัศนคติของประชาชนที่มีต่อระบบการเมือง โดยเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองและค่านิยมในสังคมชั้นใหม่ให้เปลี่ยนไปจากแนวทางที่ยึดถืออยู่แต่เดิมซึ่งถือหลักอำนาจนิยม การเคารพเชื่อฟังผู้มีอำนาจโดยปราศจากเหตุผลโต้แย้ง ทำหยาบ เป็นการเชื่อถือในสิ่งที่มีเหตุผลและความเป็นจริงที่เป็นไปได้ ในการนี้สถาบันการศึกษาทุกระดับจะต้องมีบทบาทอย่างสำคัญในการเป็นสถาบันเสริมสร้างและปลูกฝังแนวความคิดใหม่ เนื้อหาที่มุ่งปลูกฝังอบรมคือสิทธิและเสรีภาพในการเลือกวิถีชีวิตทางการเมืองของตนโดยผ่านระบบการเมืองที่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ต้องชี้แนวทางที่ชัดเจนถึงความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติซึ่งนำไปเห็นถึงความไม่ยั่งยืนของอำนาจที่มีฐานมาจากกำลัง อาวุธ หรือสมัครพรรคพวกโดยผู้นำที่มีบารมี ซึ่งประสบการณ์ทางการเมืองของประชาชนเท่าที่ผ่านมาได้ชี้ชัดอยู่แล้วว่า คุณสมบัติส่วนตัวของผู้นำที่มีบารมีไม่อาจแก้ปัญหาพื้นฐานของประชาชนได้อย่างเป็นระบบ และมิได้เป็นไปตามวิถีทางของประชาธิปไตยอีกด้วย

๔. ส่งเสริมให้ประชาชนเลือกพรรคมากกว่าเลือกตัวบุคคล

ประชาชนผู้ต้องการมีส่วนร่วมทางการเมืองส่วนใหญ่ขาดความรู้ความเข้าใจ ขาดสาร และข้อมูลทางการเมือง กิจกรรมการให้ความรู้ทางการเมืองส่วนนี้มีความสำคัญมาก ผู้เขียนมีความเห็นว่า สถาบันการศึกษาและสื่อมวลชนจะต้องมีบทบาทอย่างสำคัญ

สถาบันการศึกษาที่มีความจำเป็นต้องจำกัดขอบเขตของบทบาทในด้านนี้ เพราะสถาบันการศึกษาส่วนใหญ่เป็นหน่วยราชการ ซึ่งมีกฎข้อบังคับเคร่งครัด แต่อาจให้ความร่วมมือได้ในด้านของข้อมูล หรือข้อเสนอแนะต่าง ๆ จะมีบทบาทที่เด่นชัด และคล่องตัวกว่าสถาบันการศึกษาซึ่งขึ้นตรงกับรัฐบาล

สาร สำคัญที่สถาบันการศึกษาและสื่อมวลชนควรชี้แนะแก่ประชาชน คือ การนำเสนอข้อมูลต่อประชาชนว่า อำนาจทางการเมืองที่มาฐานอำนาจจากกำลังอาวุธไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และการใช้ความสามารถหรือคุณสมบัติส่วนตัวของผู้สมัครเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง หรือความนิยมผู้นำที่มีบารมี เหล่านี้ ไม่มีสิ่งใดประกันไว้ว่าจะยึดมั่นในนโยบายของคนี่แสดงไว้ต่อประชาชน เพราะสำหรับตัวผู้แทนราษฎรที่ไม่สังกัดพรรคการเมือง หรือตัวผู้นำที่มีบารมีนี้ไร้ฐานอำนาจทางการเมืองที่มาจากประชาชนส่วนใหญ่ ย่อมไม่สามารถผลักดันนโยบายของคนให้รัฐบาลปฏิบัติ ส่วนผู้นำที่มีบารมีก็เป็นที่น่าสงสัยเหมือนกัน กล่าวคือ ถึงแม้ว่าผู้นำที่มีบารมีของไทยซึ่งมีฐานอำนาจทางการเมืองนั้น ประวัติศาสตร์ทางการเมืองได้ชี้ชัดว่า ถึงจะมีความสามารถในการรักษาควบคุมความสงบภายในและป้องกันพรมแดนของชาติไว้ได้ แต่ก็ไม่สามารถสนองความต้องการแก้ปัญหาของชนทุกกลุ่มในสังคมได้ทั่วถึง ประการสำคัญ คือ ผู้นำที่มีบารมีเป็นปฤชน เมื่อมีโอกาสอยู่ในอำนาจนาน ๆ มักจะหลงอำนาจ ซึ่งจะกลายเป็นการปกครองโดยคณะปฤโดยทหาร (military oligarchy) ซึ่งจะเป็ผลร้ายต่อระบอบประชาธิปไตยเป็นอย่างมาก และเมื่ออยู่ในอำนาจนาน ๆ ก็ย่อมมองความสำคัญของประชาชนอาจกระทำการใด ๆ ตามที่ตนปรารถนาได้โดยไม่มีผู้ใดมาคัดค้านตามวิถีทางของระบอบประชาธิปไตยได้ เมื่อประชาชนไม่ต้องการและไม่สามารถขัดขวางได้ก็อาจเกิดการจลาจลหรืออาจมีการปฏิวัติซ้อนจากกลุ่มที่ ๓ ใด ๆ ขึ้นมาก็ได้ ในด้านประชาชนนั้น การที่ทหารอยู่ในอำนาจนาน ๆ จะเกิดความเฉื่อยชาและเบียดหนายต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย และในที่สุดก็จะเป็นความชินชาต่อระบอบการปกครองแบบคณะปฤโดยทหาร^๑ ซึ่งไม่ก่อให้เกิด

^๑ ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, "บทบาทของทหารกับการพัฒนาทางการเมือง"

การพัฒนาทางการเมืองแต่อย่างใด ฉะนั้น ภายหลังจากที่คณะทหารได้ยึดอำนาจเพื่อแก้ไขสถานการณ์อันเป็นอุปสรรคต่าง ๆ ซึ่งรัฐบาลพลเรือนไม่สามารถแก้ไขได้ดังที่กล่าวอ้างแล้ว ก็ควรที่จะมอบอำนาจกลับคืนให้ประชาชนโดยเร็ว หรือถ้าหากยังมีปัญหาอันเป็นอุปสรรคในการคืนอำนาจให้ประชาชนซึ่งสืบเนื่องมาจากสภาวะทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ก็จะต้องใช้เวลาเท่าที่จำเป็นและไม่ยาวนานเกินไปนัก^๑ เพราะในทางทฤษฎีแล้ว ทหารมิใช่กำลังหลักที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางการเมือง^๒

๓. การปรับปรุงโครงสร้างและกลไกของพรรคการเมือง

พรรคการเมืองจะต้องไม่หวังผลต่อชัยชนะในการเลือกตั้งแต่เพียงระยะสั้น หากแต่จะต้องมุ่งเสริมสร้างพรรคให้เป็นสถาบันทางการเมืองของประชาชน สภาวะการก่อตัวทางการเมืองของพรรคการเมืองส่วนใหญ่เท่าที่ผ่านมานั้นเพียงเพื่อชัยชนะในการเลือกตั้งและความต้องการเข้าร่วมรัฐบาลโดยวิธีการที่แยบยล อนึ่ง พรรคการเมืองจะต้องศึกษาถึงความล้มเหลวทางการเมืองของรัฐบาลผสม (coalition government) ซึ่งไม่ก่อให้เกิดผลใด ๆ ต่อเกียรติภูมิของพรรคการเมืองที่ร่วมเป็นรัฐบาลผสม เพราะผลของรัฐบาลผสมเท่าที่ผู้เขียนพบนั้นมีแต่การบ้ายเบี่ยงความรับผิดชอบและแก่งแย่งกล่าวอ้างความสำเร็จโดยประชาชนมิได้มีส่วนร่วมรับผิดชอบใด ๆ ฉะนั้น พรรคการเมืองจะต้องปรับปรุงโครงสร้างโดยแสวงหาความร่วมมือจากมวลชน กลุ่มอิทธิพล กลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ และขยายสาขาหรือขอความช่วยเหลือดำเนินงานเข้าไปยังกลุ่มชนส่วนที่เสียเปรียบในสังคม ในหัวเมืองชนบท อำเภอบริเวณตำบลและหมู่บ้าน ทั้งนี้เพื่อรวบรวมประชามติให้เป็นกลุ่มก้อนและเป็นข้อมูลในการเรียบเรียงนโยบายของพรรคให้ตรงต่อความปรารถนาและสนองความต้องการของมวลชน

^๑ บรีชา หงษ์ไกรเลิศ, "บทบาทของทหารกับการพัฒนาทางการเมือง" กระจกมองธรรมชาติ (รวบรวม), การเมืองและการปกครอง, หน้า ๒๕๐.

^๒ เรืองเข็ม, หน้า ๒๒๗.

ในด้านกลไกภายในพรรคการเมืองก็จะต้องมีมาตรการในการคัดเลือกตัวผู้สมัคร การศึกษาข้อมูลเพื่อใช้เป็นนโยบายหลักในการรณรงค์ทางการเมือง ตลอดจนการบริหาร ภายในได้มีลักษณะของการจัดองค์การที่ทันสมัยและเป็นระบบ

แนวทางแก้ไขเหล่านี้ ผู้เขียนเชื่อมั่นว่าจะทำให้พรรคการเมืองมีความมั่นคง การต่อสู้หรือวิธีการ นอกวิถีนอกกรอบของประชาธิปไตย อาทิ การใช้เงินซื้อเสียง การกล่าว โจมตีผู้สมัครพรรคตรงกันข้ามในเรื่องส่วนตัว ฯลฯ จะหมดไป แต่จะเป็นการต่อสู้กันในแนวนโยบายที่จะใช้แก้ปัญหาให้แก่ประชาชนอย่างแท้จริง

๖. บทบาทของกลุ่มอิทธิพลทางการเมือง กลุ่มทหารและระบบราชการจะต้องมีความอดทนต่อความแตกต่างของความคิดเห็นภายในรัฐสภา จะต้องเป็นผู้ส่งเสริมประชาธิปไตย มิใช่ผู้ทำลาย โดยต้องยอมรับและเฝ้าคุมบทบาทของรัฐบาลและรัฐสภาให้ปฏิบัติหน้าที่ไปตามวิถีทางของ ประชาธิปไตย เพราะรัฐบาลจะอยู่หรือไปนั้นอยู่ที่การสนับสนุนจากประชาชน แต่ถึงอย่างไร รัฐบาลก็อยู่ในตำแหน่งในเวลาที่จำกัดโดยบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญฯ หากรัฐบาลไม่ทำตาม นโยบายที่เสนอต่อประชาชนย่อมไม่ได้รับการเลือกตั้งซ้ำเข้ามาอีก การเลือกตั้งเมื่อ ๔ เมษายน ๒๕๑๕ เป็นตัวอย่างอันดีที่ชี้ให้เห็นว่าผู้แทนราษฎรที่ไม่ทำหน้าที่สมกับการไว้วางใจจาก ประชาชนนั้น มีหลายคนที่ไม่ได้รับการเลือกตั้งซ้ำเข้ามาอีก^๑ เพราะประชาชนพอจะพิจารณา ได้แล้วว่า นักการเมืองคนใดหรือพรรคการเมืองพรรคใดได้ทำหน้าที่สนองตอบเจตนารมณ์ของ ประชาชนหรือไม่ ถ้ากลุ่มทหารยอมให้นักการเมืองพลเรือนได้มีบทบาททางการเมืองโดย ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจสมัครเลือกตั้งแล้ว พรรคการเมืองพรรคเล็กพรรคน้อยและนักการเมือง ไร้อุดมการณ์ จะถูกกีดกันออกไปจากวงการเมืองไทยไม่จำเป็นต้องมีกฎหมายจำกัดจำนวนพรรค การเมือง ถ้าการเปลี่ยนรัฐบาลเป็นไปโดยชอบตามรัฐธรรมนูญแล้ว การเลือกตั้งจะเป็นวิธีการ

^๑ จำลอง สาสีสั่ง และคนอื่น ๆ, พรรคการเมืองไทยและผลการเลือกตั้ง ๑๕ (กรุงเทพฯ: สหประชาพาณิชย์, ๒๕๑๕), หน้า ๑๑๓-๑๑๔, ๑๒๐-๑๒๑ : สัมภาษณ์ ข้าราชการ ขมพูนแดง, อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ดปี ๒๕๑๔ พรรคพลังใหม่, ๔ กรกฎาคม ๒๕๒๔.

ที่ประชาชนเคยชินไปเอง และจะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองโดยใช้สิทธิเลือกตั้งในอัตราที่สูงขึ้น ซึ่งจะทำให้ระบบพรรคการเมืองได้แสดงความสามารถให้ปรากฏแก่สาธารณชนในโอกาสต่อไป และอาจเรียกศรัทธาจากประชาชนจนถือเอาระบอบประชาธิปไตยเป็นวิถีชีวิต โดยให้พรรคการเมืองเป็นกลไกสำคัญทางการเมือง เพราะเห็นว่าผู้นำของพรรคและพรรคการเมืองสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เสมอภาคและมีภราดรภาพ

จ. รัฐบาลต้องมีนโยบายที่แน่วแน่ในการส่งเสริมพรรคการเมือง รัฐบาลที่ปกครองประเทศไม่ว่าจะมีฐานอำนาจจากกลุ่มใดต่างแถลงนโยบายอย่างชัดเจนที่จะเสริมสร้างและปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย เมื่อตกลงกันแน่นอนแล้วจึงต้องทบทวนทั้งรูปแบบและเนื้อหาของประชาธิปไตยแล้วจะต้องเป็นส่วนนำในการเสริมสร้างสถาบันทางการเมือง เช่น อาจให้ความช่วยเหลือทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่พรรคการเมือง

การช่วยเหลือทางอ้อมคือ การประสานทะเบียนราษฎรผู้มีสิทธิเลือกตั้ง การประชาสัมพันธ์ได้ใช้สิทธิในการเลือกตั้ง หรือแม้แต่การให้สิทธิเลือกตั้งแก่ผู้ไปประกอบอาชีพนอกภูมิลำเนาเดิมทั้งภายในและภายนอกประเทศ (absentee) ฯลฯ เหล่านี้เป็นต้น

การช่วยเหลือทางตรง ได้แก่การให้เงินอุดหนุนพรรคการเมือง การให้บริการด้านสื่อสารมวลชนของรัฐบาลทำการโฆษณาหาเสียง หรือเผยแพร่นโยบายของพรรค การให้บริการด้านข่าวสาร ข้อมูล หรือการฝึกอบรมทางวิชาการแก่พรรคการเมือง

เมื่อนโยบายของรัฐบาลเป็นไปอย่างแน่วแน่ในการส่งเสริมพรรคการเมืองแล้วย่อมทำให้นักการเมืองมีความมั่นใจที่จะเสริมสร้างพรรคในภาคของตนให้เข้มแข็งต่อไป อย่างไรก็ตาม รัฐบาลจะต้องเพิ่มความเข้มในบทบาทค่านนี้ให้มาก อาจถือค่านนี้เป็นนโยบายหลักของทุกรัฐบาลก็ได้

ประโยชน์ในทางประยุกต์ของผลการวิจัย

สังคมไทยได้รับเอาแนวความคิดทางการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยมา กำหนดรูปแบบและวิธีการปกครองมากกว่า ๕๐ ปีแล้ว แนวความคิดดังกล่าวเป็นรูปแบบการปกครองที่ความชอบธรรมในการใช้อำนาจมาจากการให้ความยินยอมโดยประชาชน (government by consent) การมีรัฐบาลที่ประกอบด้วยตัวแทนของประชาชน (representative government) ซึ่งให้สิทธิทางการเมืองแก่ประชาชนโดยทั่วไป โดยผ่านการเลือกตั้งที่มีระยะเวลาอยู่ในตำแหน่งอย่างจำกัด เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถทบทวนตรวจสอบ การปฏิบัติงานของผู้แทนราษฎรที่ได้รับมอบหมายให้ไปทำหน้าที่แทนได้ ส่วนวิธีการที่ใช้ตัดสินข้อพิพาทหรือความขัดแย้งในกลุ่มชนเมื่อความคิดเห็นหรือผลประโยชน์ไม่สอดคล้องกันนั้น ก็ใช้หลักของเสียงข้างมาก (majority rule) เป็นเกณฑ์ แต่สนับสนุนรักษาสีทธิของชนส่วนน้อย (minority right) องค์การที่ทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญของระบบการปกครองได้แก่พรรคการเมือง รัฐบาล ฝ่ายบริหารและฝ่ายตุลาการ ซึ่งมีการจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างกันให้เป็นไปในลักษณะที่มีความเป็นอิสระในแต่ละสถาบันมากที่สุด และให้มีการถ่วงดุลย์อำนาจของกันและกัน แต่แนวความคิดดังกล่าวยังมีความสำคัญเป็นรองเป้าหมายสุดท้ายแห่งความปรารถนาของมนุษย์ที่จะมีชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมโดยมีความสุขสมบูรณ์ ฉะนั้น อุดมการณ์และวิธีการแบบประชาธิปไตยจะมีผลต่อสังคมหนึ่ง ๆ จึงขึ้นอยู่กับวิธีการดังกล่าวนั้น จะสามารถเฉลี่ยความสุขให้แก่คนในสังคมได้แค่ไหน

เมื่อพิจารณาถึงเนื้อหาของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยแล้ว จะเห็นได้ว่า นอกเหนือจากปัจจัยขั้นพื้นฐานและความต้องการของประชาชนที่พร้อมจะใช้ระบอบนี้ทำการปกครองประเทศแล้วจึงมาถึงวิธีการดำเนินงาน ซึ่งใช้พรรคการเมืองเป็นสถาบันหลัก แต่ในกรณีของประเทศไทยนั้น โดยหน้าที่และบทบาทของพรรคการเมืองเท่าที่ผ่านมาแล้วยังไม่สามารถสร้างผู้นำทางการเมืองแข่งขันกับกลุ่มอิทธิพล กลุ่มผลประโยชน์ที่มีฐานอำนาจทางการเมืองเข้มแข็งกว่าได้ ทั้ง ๆ ที่พรรคการเมืองได้เคยแสดงบทบาททางการเมืองในการเลือกตั้งสมาชิกสภาและจัดตั้งรัฐบาลปกครองประเทศมาหลายครั้งแล้ว

พรรคการเมืองทุกพรรคจัดตั้งขึ้นอย่างง่าย ๆ เป็นจำนวนมาก แต่ไม่มีอายุยาวนานพอที่จะ
 วัฒนาการ เป็นสถาบันทางการเมืองอันเข้มแข็ง การเลือกตั้งไม่ว่าจะเป็นวิธีแบ่งเขตหรือ
 รวมเขต จะมีกฎหมายบังคับให้สังกัดพรรคหรือไม่ก็ตาม แต่ก็ยังไม่มีผลให้จำนวนพรรค
 การเมืองลดลงหรือมีระเบียบวินัยที่ขึ้นแต่อย่างใด การจัดตั้งรัฐบาลภายหลังการเลือกตั้ง
 แต่ละครั้ง เป็นไปอย่างสับสนวุ่นวายแก่งแย่งกันใน เรื่องตำแหน่งและผลประโยชน์ต่าง ๆ
 จนในที่สุดกลุ่มอิทธิพลที่มีฐานอำนาจทางการเมืองเข้มแข็งกว่า คือ กลุ่มทหารและระบบราชการ
 ก็เข้าแทนที่โดยการปฏิบัติ วัฏจักรทางการเมืองของไทยวนเวียนอยู่เช่นนี้จนดูเหมือนว่ามี
 วิธีการเดียวที่จะเปลี่ยนรัฐบาลก็คือการปฏิวัติรัฐประหาร ซึ่งเป็นวิธีการที่ไม่ใช้ระบอบ
 ประชาธิปไตย รัฐบาลที่มาจากการปฏิวัตินั้นไม่สามารถจะเปลี่ยนได้ เพราะมิใช่รัฐบาลของ
 ประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน จึงไม่ต้องรับผิดชอบต่อประชาชนและไม่ต้อง
 รับฟังการอุทธรณ์จากประชาชน เพราะประชาชนมิใช่ฐานอำนาจทางการเมืองของกลุ่มคน
 รัฐบาลเช่นนี้จะคงอยู่หรือเป็นหน้าที่ไปจึงอยู่ที่ความพอใจของผู้นำทางการเมืองของกลุ่ม หรือ
 เกิดความละอายที่จะผูกขาดความริักชาติไว้แต่เพียงคนเดียวหรือกลุ่มเดียว

อย่างไรก็ตาม ผู้นำทางการเมืองจะต้องพ้นไปจากตำแหน่งและอำนาจไม่ด้วย
 เหตุใดเหตุหนึ่ง แต่ความมีระบบกฎเกณฑ์จะยังคงอยู่เสมอ พรรคการเมืองในฐานะที่เป็น
 ส่วนหนึ่งของระบบจึงมีความสำคัญต่อความคงอยู่ของระบบ เพราะทำให้ระบอบประชาธิปไตย
 ทำหน้าที่ได้ ถ้าปราศจากพรรคการเมืองจะทำให้รัฐบาลขาดการประนีประนอม ขาดการ
 พัฒนาตนเอง ขาดความรับผิดชอบ เนื่องจากความชอบธรรมในการใช้อำนาจมิได้มาจาก
 เจตน์จำนงของประชาชน แต่รัฐบาลที่มาจากพรรคการเมืองจะอยู่ในตำแหน่งหน้าที่ได้ด้วย
 ประชาชาติ อำนาจทางการเมืองจะมาจากการอุทธรณ์ การใช้วิธีทำให้คล้อยตาม (persuasion)
 แทนการบังคับ (sanction) ทำหน้าที่ตรวจสอบและถ่วงดุลย์แห่งอำนาจ (check and
 balance) โดยชี้ข้อบกพร่อง และการออกกฎหมายเพื่อประโยชน์ของประชาชนส่วนรวม
 พรรครัฐบาลยอมรับฟังเสียงจากพรรคฝ่ายค้านและอาจยอมรับเหตุผลที่พรรคฝ่ายค้านแนะนำ
 เพราะ majority rule มีหลักที่จะออกหน้าไม่แข่งกร้าว และความมีน้ำใจกว้างขวาง
 ออกหน้าต่อการวิพากษ์วิจารณ์และความแตกต่างในความคิดเห็นทั้งฝ่ายค้านและฝ่ายรัฐบาลจะต้อง

ยึดหลัก live and let live มีการถ้อยทีถ้อยอาศัยและแบ่งสรรอำนาจกัน โดยยุติธรรม พรรคฝ่ายค้านจะต้องไม่ทำตัวเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาลเกินขอบเขต ในขณะที่พรรค รัฐบาลก็ต้องให้ความสำคัญแก่พรรคฝ่ายค้านเพราะเป็นการยอมรับความคิดเห็นของคนอีกกลุ่มหนึ่ง ที่ไม่มีโอกาสเข้าอำนวยการปกครองในขณะนั้น กาลเวลาที่ผ่านไปย่อมทำให้แนวความคิดของ ประชาชนเปลี่ยนแปลงไปตามไปด้วย ฉะนั้น พรรคเสียงข้างมากและข้างน้อยอาจจำเป็นต้องสับเปลี่ยน ตำแหน่งกันในการเลือกตั้งครั้งต่อ ๆ ไป โดยมีประชาชนเสียงข้างมากเป็นผู้ตัดสิน การคำนึง ของพรรคฝ่ายค้านต้องเป็นการดีเพื่อก่อและเสนอทางเลือกแก่รัฐบาล มิใช่ค้านเสมอไปโดยไม่ คำนึงถึงประโยชน์หรือตรรก และหลักการของนโยบาย นอกจากนี้ระบบพรรคการเมืองยัง ทำให้เกิดความดีเด่นของสภานิติบัญญัติ (legislative excellence) เพราะการ คัดเลือกตัวบุคคลเข้าเป็นสมาชิกรัฐสภาย่อมได้รับการกลั่นกรองภายในพรรคมาก่อนแล้ว พรรค ย่อมช่วยผู้สมัครที่จนและเป็นคนที่ช่วยกำลังคนและกำลังเงินของพรรค พรรคการเมืองเป็น ผู้เร้าจิตใจทางสาธารณะแก่มวลชน ทำให้คนรู้สึกว่าเขาเป็นผู้รับผิดชอบในโชคชะตาของตนเอง และจะต้องเลือกสรรรัฐบาลของตนเอง พรรคการเมืองจึงทำให้ความคิดเห็นกว้างกว่าความเป็น section ให้เห็นแก่ประเทศชาติเป็นส่วนรวม ทั้งยังเป็นการสร้างความมีระเบียบวินัย อบรมให้สมาชิกมีความจงรักภักดีและแน่วแน่ไม่เอนเอียงไปกับอำนาจและผลประโยชน์ส่วนตัว

เป็นที่หวังไว้ว่า เมื่อได้พิจารณาถึงความล้มเหลวของพรรคการเมืองในอดีตโดย ดึงดูดแล้ว นักการเมืองในอนาคตจะเล็งเห็นว่าผลประโยชน์อันสูงส่งสุดของตนอยู่ที่ไหน อันอยู่ กับใคร และคงจะช่วยกันประคับประคองระบบการเมืองให้มีความดีการ เพราะถ้ารัฐบาล ชาติเสถียรภาพก็ย่อมมีแนวโน้มที่จะเกิดการปฏิวัติหรือมีลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ในลักษณะนอกแบบ นอกกฎหมาย ซึ่งนักการเมืองเหล่านั้นจะเสียประโยชน์ไปเอง แต่ก็ยังไม่อาจวางใจได้เพราะในอดีตนั้นทั้ง ๆ ที่รัฐบาลบางคณะประกาศจะยุบสภาเพื่อจัดให้มีการ

สัมภาษณ์ จรัส พัวช่วย, สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพชรบูรณ์ พรรคกิจสังคม
 กรรมการธิการพิจารณาประมาณ ๒๕๒๕, ๑๕ สิงหาคม ๒๕๒๕.

เลือกตั้งทั่วไปขึ้นใหม่ ซึ่งจะทำให้เกิดการ เมืองหรือผู้แทนราษฎรต้องเสียประโยชน์คือต้องออกไปหาเสียงใหม่ อาจต้องเสียค่าใช้จ่ายมากขึ้น แต่นักการเมืองบางฝ่ายไม่ยอมอ่อนข้อ ไม่ยอมประสานประโยชน์ ซึ่งอาจเป็นเพราะผู้แทนราษฎรเหล่านั้นไม่เชื่อว่ารัฐบาลจะยุบสภาหรือไม่ก็เป็นเพราะผู้แทนราษฎรแม้แต่ที่สังกัดพรรค รัฐบาลมีความเที่ยงผยองในการ เป็นผู้แทนปวงชนของตนมากอย่างถึงขนาด แม้จะรู้แก่ใจว่ามีฐานะ เป็นเพียงลูกน้องของฝ่ายบริหารก็มีความสำคัญในศักดิ์ศรีของความเป็นเสรีชนจึงไม่ยอมอ่อนข้อให้

นอกจากนี้ ผู้เขียนมีความเห็นว่า พ.ร.บ.พรรคการเมืองควรมีบทบัญญัติกำหนดจำนวนสมาชิกผู้ก่อตั้งพรรคการเมืองและเงินค่าบำรุงพรรคให้มากและสูงพอสมควร เพื่อให้พรรคการเมืองเป็นของประชาชนอย่างแท้จริง และเพื่อให้สมาชิกสนใจการทำงานของพรรค ติดตามผลงานว่าคุ้มกับค่าบำรุงที่ชำระให้หรือไม่ การกำหนดจำนวนสมาชิกให้มากก็เพื่อป้องกันการตั้งพรรคประเภท "บุคคลนิยม" เพราะพรรคการเมืองบางพรรค อาทิ พรรคแรงงาน พรรคกรรมกร หรือพรรคชาวนาชาวยุโรป ได้พิสูจน์แล้วว่ามิได้เป็นตัวแทนของกลุ่มผลประโยชน์หรือกลุ่มอาชีพดังกล่าวแต่อย่างใด เนื่องจากมีสมาชิกของพรรคเพียง ๑,๐๐๐ - ๓,๐๐๐ คน ในขณะที่กลุ่มผลประโยชน์ดังกล่าวมีจำนวนคนเป็นประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ แต่ผู้สมัครของพรรคได้รับเลือกเป็นผู้แทนราษฎรเพียง ๑-๒ คนเท่านั้น บทบัญญัติอีกประการหนึ่งที่ควรกำหนดไว้ในพระราชบัญญัติพรรคการเมือง คือ การล้มเลิกพรรคซึ่งควรกำหนดให้พรรคการเมืองต้องส่งสมาชิกเข้าสมัครรับเลือกตั้งทั่วทุกภาคของประเทศอย่างน้อย ๔๐:๗๒ จังหวัด เพราะฐานะความเป็นผู้แทนราษฎรมิได้จำกัดเฉพาะเป็นผู้แทนในเขตเลือกตั้งของตนเท่านั้น หากแต่มีฐานะตามกฎหมายว่าเป็นผู้แทนของปวงชนชาวไทย ซึ่งการกำหนดไว้เช่นนี้จะทำให้พรรคเล็กพรรคน้อยต้องสลายตัวไปรวมกับพรรคใหญ่เป็นการแก้ปัญหาของระบบหลายพรรค ซึ่งกาลเวลาได้พิสูจน์แล้วว่ารัฐบาลผสมจากหลายพรรคการเมืองไม่มีเสถียรภาพ ทั้งนี้การที่พรรคเล็กไปรวมกับพรรคใหญ่ไม่มีผลในด้านกระบวนกระเทือนต่อแนวนโยบายของพรรคการเมืองแต่อย่างใด ทั้งนี้เพราะแนวนโยบายของพรรคการเมืองแต่ละพรรคคล้ายคลึงกันอยู่แล้ว โดยแทบจะไม่มี ความแตกต่างในหลักการของนโยบาย แต่ที่ตกลงกันไม่ได้มัน

ปัญหาอยู่ที่ตัวบุคคลของพรรคเท่านั้น การสลายตัวของพรรคเล็กไปรวมกับพรรคใหญ่จะเป็นการแก้ปัญหของระบบหลายพรรคจนกระทั่งอาจเกิดระบบสองพรรคซึ่งมีความมั่นคงและมีประสิทธิภาพที่ดีกว่า

พระราชบัญญัติการเลือกตั้งควรถูกกำหนดเกี่ยวกับการย้ายพรรคของสมาชิกพรรคที่ได้รับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรซึ่งไม่ควรให้ย้ายโดยเด็ดขาดมิฉะนั้นแล้วบทบัญญัติที่กำหนดให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งหรือผู้แทนราษฎรต้องเป็นสมาชิกพรรคการเมืองพรรคใดพรรคหนึ่งแต่เพียงพรรคเดียวจะไร้ความหมายเพราะความง่ายในการตั้งพรรคการเมืองทำให้ผู้แทนราษฎรที่ย้ายสังกัดพรรคสามารถไปรวมกับพรรคอื่นหรือตั้งพรรคใหม่ได้รวดเร็ว ดังตัวอย่างจากการเลือกตั้งเมื่อ ๒๖ มกราคม ๒๕๑๘ ซึ่งภายหลังการเลือกตั้งได้มีผู้แทนราษฎรสังกัดพรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย ๓ คน ถูกขับออกจากพรรค แต่ได้ตั้งพรรคของตนเองขึ้นใหม่ซึ่งมีนโยบายต่างจากพรรคเดิมโดยสิ้นเชิง เช่นนี้จึงควรมีบทบัญญัติให้ผู้แทนราษฎรที่ย้ายพรรคหรือผู้ถูกขับออกจากพรรคต้องหมดสภาพการเป็นสมาชิกรัฐสภาในทันที ทั้งนี้เพราะการที่ประชาชนได้เลือกผู้สมัครจากพรรคใดก็หมายถึงว่าเห็นด้วยกับนโยบายของพรรคนั้นและต้องการให้ทำตามนโยบายนั้น เมื่อย้าย ลาออก หรือถูกขับออกจากพรรคก็ควรหมดสภาพความเป็นผู้แทนราษฎร โดยถือว่าภาระหน้าที่ที่ได้รับอนุมัติจากประชาชนให้ไปดำเนินการตามนโยบายของพรรคเดิมได้หมดไปแล้วตั้งแต่เมื่อพ้นจากความเป็นสมาชิกของพรรคเดิมไม่ว่าด้วยประการใด ๆ บทบัญญัติเช่นนี้จะทำให้พรรคเล็ก ๆ ต้องล้มเลิกไป^๑ ความสำคัญของพรรค วินัยและมติของพรรค จะมีความหมายยิ่งขึ้น สมาชิกพรรคจะไม่กล้าทำตัวออกนอกกลุ่มนอกลู่นอกทาง ทั้งยังเป็นการป้องกันการทุจริตคดโกงในทางการเมืองโดยมีประชาชนเป็นผู้เฝ้าติดตามสังเกตการณ์อย่างใกล้ชิด อันจะทำให้ระบบพรรคการเมืองของไทยมีความเข้มแข็ง เป็นสถาบันที่ประชาชนให้ความศรัทธาและสามารถทำหน้าที่เป็น

^๑ สัมภาษณ์ วิรุณ พรหมมัยาน, รองผู้อำนวยการกองการเลือกตั้ง กรมการปกครอง (ตำแหน่งขณะสัมภาษณ์), ๑๘ เมษายน ๒๕๑๘.

ตัวแทนทางการเมืองของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเปลี่ยนแปลงรัฐบาลก็จะทำได้ โดยวิธีทางอันชอบด้วยกฎหมายตามระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

ระบบการเมือง ภายใต้กฎเกณฑ์ใหม่ที่ประชาชนให้ความเห็นชอบโดยปราศจาก อิทธิพลแทรกแซงของนักการเมืองจากกลุ่มทหารและข้าราชการซึ่งมิได้ใช้พรรคการเมืองเป็น สถาบันผ่านเข้าศูนย์อำนาจทางการเมืองน่าจะนำไปสู่พฤติกรรมทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย มากขึ้น การต่อสู้แข่งขันทางการเมืองจะเป็นการต่อสู้เพื่อรักษาผลประโยชน์ของประชาชน การประสานประโยชน์จึงมีความจำเป็นมากขึ้น ความเป็นอิสระจากอิทธิพลของกลุ่มทหารและ ข้าราชการ จะทำให้นักการเมืองมีความรับผิดชอบต่อชาติและประชาชน เพราะจะหลีกเลี่ยง ความรับผิดชอบไปให้ฝ่ายบริหารที่ได้อำนาจทางการเมืองจากการปฏิวัติเหมือนแต่ก่อนไม่ได้ อีกต่อไป ประการสำคัญที่สุดคือระยะเวลาที่พรรคการเมืองจะมีบทบาททางการเมืองโดยไม่ขาดตอน ซึ่งไม่ค่อยปรากฏบ่อยครั้งนัก แต่ดำรงระบอบประชาธิปไตยของไทยดำเนินไป โดยระบบพรรคอย่างไม่ขาดตอนจนตลอดอายุของรัฐสภาสัก ๓-๔ ครั้งแล้ว การเมืองในระบบ พรรคย่อมจะมีประสิทธิภาพมากขึ้น และเป็นประโยชน์แก่ประชาชนต่อไป.